

STUDENTS' PERSONALITY DEVELOPMENT DURING DESIGNING AND TECHNOLOGICAL TRAINING

The possibilities of social and pedagogical development of students during designing and technological training are described in the article. Social experience in vocational training, in the period of pedagogical practice in overtime work, in youth organisations, informal associations are reviewed. It has been defined in the article that socialization is not only of dedicated, adjustable nature, but may also be unchecked, not controlled from the out way. The factors influencing the socialization of knowledge and skills acquired by students in the project activities are identified. The teachers' appropriate influence on the students' personality during designing and technological training is determined.

Key words: social development, designing and technological training, experience, creativity, motivation, motivational sphere, self-actualization, self-improvement, attitude.

УДК 378

В. А. Каліш

МОВОТВОРЧІСТЬ О. ДОВЖЕНКА У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

У статті окреслено дидактичні можливості мовотворчості О.Довженка у процесі формування сучасної національно мовної особистості вчителя-словесника.

Ключові слова: мовна особистість, мовне навчання, мовне виховання, мовна картина світу, індивідуальна мовна картина.

Постановка проблеми. Мовна освіта сучасного вчителя-словесника безперечно має відповідати новітнім суспільним запитам навчання і виховання учнівської молоді, пріоритетним завданням шкільної лінгводидактики, зорієнтованої на формування мовної особистості, що не лише володіє ресурсами рідної мови і системою правил та закономірностей їх структурування і функціонування, а й усвідомлює мову як найважливіший засіб вираження ментальності нації, здійснення пізнавальної діяльності і репрезентації її результатів.

Відтак, лінгвістична підготовка майбутнього вчителя має спиратися на новітні наукові парадигми, об'єднані принципом антропоцентризму, а отже, зорієнтовані на дослідження мови як репрезентанта концептуальної картини світу, процесів пізнання, важливого чинника у становленні особистості, її,

світосприйняття і самовираження.

Аналіз досліджень і публікацій. Лінгвометодичні основи нашої наукової розвідки становлять праці відомих учених, присвячені проблемам концептуалізації світу, вивчення мовної картини світу у її співвідношенні з концептуальною картиною світу (Н. Арутюнова С. Аскольдов, Ф. Бацевич, Г. Богін, А. Вежбицька, С. Воркачов, В. Карасик, Ю. Караулова, М. Кочерган, Л. Лисиченко, В. Маслова, О. Селіванова, Ю. Степанов та ін.), дослідження лінгвістів, у яких розкриваються особливості індивідуальної мовної картини письменників (Л. Белехова, І. Богданова, Н. Бойко, О. Вуек, К. Голобородько, С. Єрмоленко, О. Єфименко, В. Колесникова, О. Клевцова, О. Маленко, Л. Мацько, Л. Лисиченко, Т. Скорбач, Н. Сологуб та ін.) і теоретико-методологічні ідеї та методичні технології формування мовної особистості, викладені у публікаціях Л. Варзацької, М. Вашуленка, Т. Донченко, С. Карамана, В. Мельничайка, Л. Паламар, М. Пентилюк, П. Селегея, Л. Скуратівського, Л. Струганець, Т. Симоненко, І. Хом'яка, Г. Шелехової та інших.

Особливу цінність для розробки лінгвометодичних технологій вищої педагогічної школи мають настанови таких учених, як Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, Л. Лисиченко, Л. Мацько, М. Пентилюк та ін. Зосібна, Л.І. Мацько у низці своїх статей, виступів, у навчальних посібниках наголошує на важливості для сучасного суспільства виховання національно свідомої україномовної особистості, підкреслює роль у цьому процесі педагога, окреслює можливі шляхи вирішення зазначеної проблеми [1]. Незаперечним є твердження лінгвіста про те, що "особистість українського науковця, вчителя, студента повинна вирізнятися українською елітарністю" [2, с. 27], під якою розуміє "стійке уявлення про еліту як освічених, духовно й культурно просвіتلених особистостей з високими ідеалами і благородними діями на користь суспільно-громадських інтересів українського народу" [1, с. 76]. Слушним для нашої лінгвометодичної розвідки є і теоретичне обґрунтування Л. А. Лисиченко про співвідношення загальномовної та індивідуальної картини світу. Остання ж, наголошує дослідниця, "формується і розвивається, починаючи з перших кроків освоєння дитиною довкілля і мовного світу" [3, с. 48].

Відтак, зазначене й актуалізує проблему інтегрування мовного навчання і мовного виховання у процесі підготовки майбутніх фахівців словесності. Одним із ефективних шляхів вирішення окресленої проблеми є використання під час опанування студентами лінгвістичних дисциплін, зокрема різних розділів курсу сучасної української мови, творчого доробку унікальних, талановитих мовних особистостей, до яких і належить Олександр Довженко.

Мета нашої публікації – розкрити дидактичні можливості мовотворчості О.Довженка у процесі мовної освіти і мовного виховання майбутнього вчителя-словесника.

Виклад основного матеріалу. Дослідження мови творчої спадщини О. Довженка (кіноповістей, оповідань, епістолярію тощо) засвідчило її особливу індивідуальність. Кожне слово, граматична форма, синтаксична конструкція розкриває його як талановиту особистість, знавця літературної і народно-розмовної мови, як унікального, з високим чуттям рідного слова її поціновувача і мовотворця. Аналіз мови творів письменника дозволяє стверджувати, що домінувальними у ній є засоби лексичного та граматичного ладу мови, які в гармонійній єдності репрезентують індивідуальну мовну картину письменника, важливі загальнонаціональні, етнокультурні та емоційні концепти. Усвідомлення їх когнітивно-мовної структури в ідіостилі письменника має значний виховний потенціал для сучасної молоді. Відповідно до зазначеного тексти творів О. Довженка можуть активно включатися в систему навчально-пошукової діяльності студентів, спрямованої на формування лінгвістичних компетенцій і розвиток важливих складових мовної особистості майбутнього вчителя.

Відомо, що семантика будь-якого висловлювання, в тому числі й художнього, структурується передусім за допомогою лексики, яка забезпечує сприйняття навколишнього світу в усьому його розмаїтті, глибоке осмислення подій і явищ, проникнення в складні суспільні і життєві процеси, точність думки, вияв емоцій і почуттів. На основі всебічного аналізу лексики досліджених жанрів творчості О.Довженка можемо зробити висновок, що його індивідуальна мовна картина світу структурується передусім усіма тематичними групами споконвічної, стилістично нейтральної, загальноновживаної, активної лексики, яка репрезентує національну мовну картину світу, зокрема: назви оточуючих речей, тварин і рослин, явищ природи, суспільного життя, людської діяльності і культури тощо. Для підтвердження наведемо лише один уривок із кіноповісті "Зачарована Десна", у якому текстотворчу функцію виконують лексеми усіх зазначених вище груп національно маркованої лексики: *Який маленький лежу я в дідовому човні і стільки вже знаю неприємних і прикрих речей. Як неприємно, коли баба клене або коли довго йде дощ і не вищухає. Неприємно, коли п'явка впирається в жижку, чи коли гавкають на тебе чужі пси, або гуска сичить коло ніг і червоною дзьобкою скубе за штани. А як неприємно в одній руці нести велике відро води чи полоть і пасинкувати тютюн. Неприємно дивитись на великий вогонь, а от на малий – приємно. І приємно обнімати лоша. Або прокинутись удосвіта і побачити в хаті теля, що найшлося вночі. Приємно бродити по*

теплих калюжах після грому й дощу чи ловити щучок руками, скаламутивши воду, або дивитись, як тягнуть волока. Приємно знайти в траві пташине кубло. Приємно їсти паску і крашанки. Приємно, коли весною вода заливає хату й сіни і всі бродять по воді. Приємно спати в човні, в житі, в просі, в ячмені, у всякому насінні на печі. І запах всякого насіння приємний. Приємно тягати копиці до стогу й ходити навколо стогів по насінні. Приємно, коли яблуко, про яке думали, що кисле, виявляється солодким. Приємно, коли позіхає дід і коли дзвонять до вечерні літом ...[4, с. 48]. Як бачимо, семантика використаних О. Довженком для конструювання змісту висловлювання лексем переважно містить когнітивні семи, проте саме вона забезпечує створення цілісної картини буття народу через призму сприйняття малого хлопчика.

Лексичні одиниці у мовотворчості О. Довженка, об'єднуючись на основі парадигматичних відношень, утворюють лексико-семантичні поля, які репрезентують домінантні для індивідуальної мовної картини письменника концепти, зокрема: *людина, народ, праця, доля, життя, війна, світ дитинства, природа, родина, мала батьківщина, Україна, мистецтво, українська пісня, національна гідність, воля, віра, правда* та інші. Саме вони визначають національну свідомість і становлять сутність світогляду української нації, зумовлюють характер світосприймання українського народу, відтворюють його загальнолюдські цінності. Звернемося ще до одного фрагменту творчості О. Довженка, у якому порушено надзвичайно актуальну проблему для сьогодення України: *Товаришу мій Сталін, коли б Ви були навіть богом, я й тоді не повірив би Вам, що я націоналіст, якого треба плямувати й тримати в чорнім тілі. Коли немає ненависті принципової, і зневаги нема, і недобррозичливості ні до одного народу в світі, ні до його долі, ні до його щастя, ні гідності чи добробуту, – невже любов до свого народу є націоналізм? Чи націоналізм в непотуранні глупоті людей чиновних, холодних діляг, чи в невмінні художника стримати сльози, коли народу боляче?* [5, с. 190 – 191].

Функціонально-стилістичне навантаження мають і поширені в ідіостилі митця різні групи стилістично маркованої лексики, яка забезпечує актуалізацію домінантних для авторського дискурсу емоційно-почуттєвих концептів, передусім таких, як *любов, радість, щастя, краса, біль, зрада, спокута* та ін. Наведемо окремі висловлювання: *Високі radoці, які я переживаю від усього прекрасного, що творять люди навколо мене, вже я часом слізьми поливаю, так втомилосся серце в мені. Проте я щасливий. Тільки не тим уже щастям, що наповнювало бистротою всі мої рухи і давало ніби крила мені. Я зараз тут щасливий людським щастям, їхня доля людська приносить мені радість, і я тим ще радий, що серед них живу* [5, с. 335]; *Будем щасливі і вдячні рідній землі, що*

нагодувала й напоїла нас не тільки хлібом і медом, а чистими думками, і незлобливими почуттями, любов'ю до людей, співчуттям до людського лиха, гнівом до ворога [5, с. 319-320].

Варто також відзначити, що характерною рисою мовотворчості О.Довженка є особлива піднесеність, емоційна насиченість, метафоричність, афористичність, що досягається вдалим добром загальноживаних слів, які в контексті набувають особливого змісту, зокрема: *Але що ж робити, коли над Великим Німим сидять великі сліпі і великі шепеляві. А шепелявому, навіть великому, ніколи не по дорозі з Великим Німим. Великий Німий – для зрячих. Він розбецує сліпих, що починають удавати нахабно з себе зрячих [5, с. 292]; Життя таке коротке. Поспішайте творити добро [5, с. 336].*

Зазначене дозволяє використовувати твори письменника як дидактичний матеріал для формування у студентів передусім лексикологічної компетентності, що водночас є складовою загальної професійної підготовки і підґрунтям когнітивно-комунікативного розвитку майбутніх фахівців. Відтак, на основі творів О.Довженка можуть актуалізуватися знання базових лексикологічних понять, передбачених програмою сучасної української мови, ключові лексичні, лексико-когнітивні, лексико-комунікативні, лексико-стилістичні вміння. Водночас спеціально дібрані тексти епістолярію письменника, його щоденника, виступів, а також художніх творів забезпечують усвідомлення студентами лексико-семантичної системи як основного репрезентанта національної мовної картини світу, засвоєння національно маркованих засобів рідної мови, її багатих художньо-виражальних можливостей. Крім того, розгляд відповідних груп лексики національної мови у контексті авторського використання дозволяє продемонструвати студентам особливості індивідуальної мовної картини.

Слід також зауважити, що залучення у систему навчальної діяльності студентів для здійснення дидактичних завдань текстів творчої спадщини О.Довженка забезпечить також і реалізацію виховних цілей, зокрема: формування національної свідомості, гідності, патріотизму, поваги до свого народу, адекватну оцінку його минулого і сучасності, віру в майбутнє тощо, що, безумовно, є важливими складовими мовної особистості.

Відтак, для навчальних цілей мають добиратися високохудожні, патріотичні, морально-етичні, емоційно-експресивні висловлювання з широкими і навчальними, і виховними можливостями. Довженківські висловлювання із щоденника, листів, нотаток, виступів, уривки з кіноповістей та оповідань цілком відповідають усім вимогам до дидактичних текстів, на основі яких здійснюється засвоєння студентами мовного матеріалу.

Зупинимося на окремих фрагментах вивчення лексико-семантичної

системи мови із залученням для виконання навчальних завдань уривків, окремих висловлювань із творчості О.Довженка. Зокрема, свідомому засвоєнню структури лексичного значення, що безпосередньо пов'язане з уявленнями носіїв рідної мови про навколишній світ, сприяють вправи на розпізнавання у тексті лексичних одиниць, об'єднаних інтегральними семами, з когнітивними і прагматичними семами, на визначення структури лексичного значення слів та його залежності від сполучуваності у контексті, групування лексичних одиниць за спільним семами у структурі їх значення, виокремлення і групування лексем за спільними архісемами, що використовуються автором для вербалізації певних концептів, з'ясування їх семантики і функцій в авторському тексті; складання словникових статей лексем на позначення ключових концептів відповідних текстів, визначення характеру парадигматичних зв'язків, аналіз різних семасіологічних категорій з урахуванням їх системних властивостей та ролі в когнітивно-комунікативних процесах тощо. Наприклад, до різних тем вивчення лексико-семантичної системи мови можна пропонувати завдання типу:

- **Переписати висловлювання О.Довженка. Підкреслити слова, у структурі лексичного значення яких наявні конотативні семи. З'ясувати емоційно-змістове навантаження виокремлених лексем у сприйнятті загального змісту висловлювань.**

1. До найрідніших треба зберігати любов у серці, вклонятися їхній пам'яті не раз і не два – усе життя!.. 2. Життя прекрасне, ... саме по собі воно є найбільшим і найвеличнішим з усіх мислимим благ. 3. Життя коротке. Поспішайте творити добро. 4. Велике діло – добре слово. Воно часом дорожче від усього, від усяких ліків, від багатства і потрібне людині, як хліб і мед, як жива вода. 4. Щасливий той, хто не втратив щастя бачити зорі навіть у буденних калюжах на життєвих шляхах.

- **Прочитати уривки з листів О.Довженка. Виокремити загальноновживану лексику з архісемою "родина" та згрупувати її за такими категоріями: 1) назви осіб, що перебувають у родинних стосунках 2) назви-атрибути, що передають ставлення автора до рідних; 3) назви процесуальних ознак, які виражають ставлення адресата до рідних.**

1. Чомусь я часто, коли не щодня, згадую про Сосницю і про Вас усіх, особливо про батька і про Вас, моя рідна старенька мамо. Очевидно, тому, що й сам уже сивий, і день мій вечоріє вже, і хоч не гнеться ще спина і ходжу ще рівно я, як дід Семен, зглядуватися став назад, почав визирати в холодне вікно: а чи не пливуть до мене в гості молоді літа весняною водою на дубах? 2. Згадую нашого красивого батька і плачу над його нещасливою долею. І нашого казкового діда, у

якого Ви колись спалили псалтир, думаючи, що він чорнокнижник. Отаке щось, мамо, приходить на думку. Будьте здорові. Низько кланяюсь Вам, моя рідна, і цілую Ваші руки, що такі прекрасні, незабутні паски випікали для нас, дітей.

– **Прочитати фрагмент із Щоденника О.Довженка (І/ІІ 1944). Визначити зміст і загальний емоційний настрій. Виписати лексеми, які його забезпечують. Проаналізувати структуру їх лексичного значення.**

...Я повернуся до Києва на студію хоча й ще більше посивілим, але убогим, побитим і пораненим. Понесу стид свій по Шулявці на довгі, очевидно, часи, поки не забудеться. Годі б уже мені мучитися і спокутувати свій гріх перед Сталіним. Треба прийматись за роботу і роботою довести йому, що я радянський митець..., а не одіозна талановита постать з "обмеженим світоглядом". Треба взяти себе в руки, закувати серце в залізо, волю і нерви, бодай останні, і, забувши про все на світі, створити сценарій і фільм, достойний великої нашої ролі у велику історичну добу.

– **Прочитати нотатки із Щоденника О. Довженка. Визначити головну думку. Виокремити слова, що вступають в антонімічні відношення. Визначити вид антонімів. З'ясувати їх роль у розкритті змісту висловлювання.**

Людина родиться для щастя й для радості, і бореться вона і діє во ім'я щастя. І розцвітає людина в щасті, а не в журбі, в світлі, а не в темряві й незнайстві, в сім'ї, а не в розлуці, і ніколи не в неволі. Самотність людині потрібна в свій час і в своїй мірі. Руїни обурливо огидні. Вони пригноблюють душі, і в них не хочу я шукати краси. Народ не бачить краси в руїнах. Пробивав заспівати на руїнах веселу пісню. І замовк. Благородні руїни? Не знаю. Я знаю жалюгідні руїни.

Подібні вправи мають аналітико-пошуковий характер, оскільки передбачають на основі уривків творів О. Довженка виокремлення відповідних лексичних категорій, з'ясування значення слова чи уточнення його відтінків у тексті, усвідомлення мети вживання лексем у тому чи іншому лексико-семантичному варіанті відповідно до авторського задуму, класифікування лексичних одиниць на основі системних зв'язків та їх інтерпретування з огляду на когнітивні і функційно-комунікативні можливості в національній та індивідуальній мовній картині.

Водночас у процесі аналізу текстів О. Довженка різних жанрів активно реалізується мовленнєва складова мовної особистості, чому сприяють креативно-комунікативні завдання за висловлюваннями письменника, зокрема: 1) Складіть висловлювання в публіцистичному стилі на тему "Народ мій – непереможний", розширивши тезу О. Довженка: "Благословенна будь, моя многостраждальна

земле! Щастя тобі, доле! Дай розуму і сумління керівникам твоїм. Благословенний будь, народе мій ласкавий, добрий! Будь сильний, терпеливий".

2) Продовжити у художньому стилі міркування за висловлюванням О. Довженка: *"Двоє дивляться вниз. Один бачить калюжу, другий зорі. Що кому"*.

Як бачимо, на основі творчості О.Довженка можна прослідкувати роль мовних засобів у відтворенні картини світу національною спільнотою й окремими особистостями.

Висновки. Отже, ретельно дібрані викладачем тексти для навчальних потреб мають передусім продемонструвати системно-структурні і функціональні можливості виучуваних мовних одиниць, розвивати лінгвістичні та аналітичні здібності студентів, з одного боку, і слугувати своєрідним взірцем використання багатства національної мови для репрезентації власних пізнавальних процесів, думок, досвіду, емоційних станів тощо, з іншого боку. Іншими словами, авторські тексти активізують засвоєння майбутніми фахівцями мовознавчої інформації, стимулюють їх мовленнєву діяльність та водночас сприяють вихованню у них національних і морально-етичних цінностей, чуття мови, мовного смаку і мовної свідомості.

Література

1. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі / Любов Мацько – К., 2009. – 606 с.
2. Мацько Л. Поетична мовотворчість Тараса Шевченка : концептуально-стилістичний аналіз в аспекті комунікативної лінгвістики / Любов Мацько // Дивослово – 2014 –№ 5 – С. 26-31.
3. Лисиченко Л.А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу / Л.А.Лисиченко. – Харків : Видавнича група "Основа", 2009. – 191 с.
4. Довженко О.П. Твори в п'яти томах / Олександр Довженко. – Т. 1. – К. : Дніпро, 1983. – 439 с.
5. Довженко О.П. Твори в п'яти томах / Олександр Довженко. – Т. 5. – К. : Дніпро, 1985. – 359 с.

В. Калиш

ЯЗЫКОТВОРЧЕСТВО А. ДОВЖЕНКО В СИСТЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ УЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

В статье определены дидактические возможности идиостиля О.Довженко в процессе формирования современной национально языковой личности учителя-словесника.

Ключевые слова: языковая личность, обучение языку, языковое воспитание, языковая картина мира, индивидуальная языковая картина.

O.DOVZHENKO'S LANGUAGE CREATIVITY IN THE SYSTEM OF FORMING PHILOLOGYTEACHERS' LANGUAGE PERSONALITY

This article outlines the didactic opportunities of the poetry of O.Dovzhenko for language creativity in forming modern national linguistic personality of the philology teachers.

Key words: linguistic personality, language training, language education, language picture of the world, individual language picture.

УДК 378

О. Я.Заїка

КОНЦЕРТНЕ ВИКОНАВСТВО ЯК РІЗНОВИД МИСТЕЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті висвітлюються основні параметри концертно-виконавської діяльності як одного із різновидів мистецької діяльності в системі естетичного виховання студентів у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: концертно-виконавська діяльність, розвивальний потенціал мистецької діяльності, естетичне виховання, майбутні педагоги.

Постановка проблеми. Одним із стратегічних напрямків оновлення сучасної освіти є орієнтація вищої педагогічної школи на здійснення комплексу заходів із залучення студентської молоді до художньо-естетичної культури, створенню умов для формування творчої особистості майбутнього педагога, реалізації його природних задатків і можливостей в освітньому процесі ВНЗ.

Специфікою художньо-педагогічної освіти майбутніх педагогів є необхідність спрямованості навчального процесу у ВНЗ на оволодіння естетичним змістом мистецтва, використання в навчально-виховному процесі мистецтва слова, музики, хореографії, театру, кіно тощо, що повинно сприяти розвитку художньо-творчих здібностей майбутніх педагогів.

Висвітленню широкого кола питань, пов'язаних із дослідженням музично-виконавської діяльності, відводили значне місце у своїх працях Н.Жайворонок, П.Козир, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, В.Шульгіна, О.Щолокова. Дослідники розглядають музичне виконавство переважно як вид людської діяльності, художній або художньо-творчий процес, обумовлений стильовими, жанровими, художньо-виразними, формотворними або техніко-виконавськими